

Affektive kulturstudier

Af Camilla Schwartz og Anne Klara Bom, lektorer på Institut for Kulturvidenskaber, Syddansk Universitet.
Udgiver: Forlaget Dansksiden.dk 2018. © Forfatterne og forlaget.

Indholdsfortegnelse:

Indledning.....	2
Hvad er cultural studies?.....	2
Fra stivnede finkulturelle kulturanalyser til fokus på almindelige menneskers hverdagslevede liv.....	2
CS er studier af, hvordan 'andre' marginaliseres af majoriteter.....	3
Kultur er shared meanings.....	3
Interpellation, artikulation og kulturelt hegemoni.....	4
Ændring af synet på forholdet mellem struktur og aktør.....	4
Fra engelsk arbejderklasse til globale, tværkulturelle kulturstudier.....	4
Fra kollektivt orienteret velfærdssamfund til individualiseret konkurrencestat.....	5
Kritikkens position(er).....	5
Kulturanalysen skal indtage en ambivalent position.....	6
Den sproglige vending.....	6
Den ekstra-lingvistiske krop.....	7
Cultural studies og affektteori.....	7
Affektteoriens tvivlsspørgsmål.....	7
Den affektive vending.....	8
Affektteoriens to former.....	8
Sara Ahmed og Sianne Ngai.....	9
Affekter cirkulerer mellem subjekter og objekter.....	9
Affekters performative egenskaber i handling og ikke-handling.....	10
Ngais' bartleby'ske affekter.....	10
Fra subjekt i negativ affekt til potentielt magtfuld position.....	11
Litteratur og kulturanalyse.....	12
Det litterære værks tone.....	12
Analyse af Kirsten Hammann: <i>Alene Hjemme</i> (2015).....	13
Indledning.....	13
Paranoia.....	14
Misundelse.....	16
Læserens væmmelse.....	18
Litteratur.....	19

Indledning

Der findes mange forskellige typer af kulturstudier, der overordnet set adskiller sig fra hinanden af to sammenhængende grunde: Forskellige faglige udgangspunkter og forskellige syn på og definitioner af kulturbegrebet.

I denne artikel koncentrerer vi os om at introducere én form for kulturstudier: De tværfaglige britiske cultural studies (CS), der er forankret i og dermed kan anvendes inden for flere forskellige discipliner, eksempelvis litteratur, historie, sociologi, antropologi og filosofi. CS er tværfaglige og multiperspektiviske og kan tage sig vidt forskelligt ud, alt efter hvilke discipliner de udfolder sig indenfor og/eller kombinerer, men dét, der holder dem sammen, er et altid kritisk perspektiv på samtidskulturen.

Der findes allerede adskillige gode og dækkende introduktioner til CS, både på dansk (fx Sørensen m.fl. 2014; Sørensen 2017) og engelsk (fx Barker 2002; 2012), og derfor vælger vi i denne artikel at indskærpe fokus yderligere på to områder: Vi lægger for det første særligt vægt på, hvad CS kan bidrage med i litteraturstudier, og for det andet, hvordan et sådant bidrag kan blive særligt produktivt, hvis det kritiske fokus i CS kobles med teoretikere fra det, der for nylig er blevet betegnet som '*affektteoriens anden fase*' (Knudsen & Stage 2017).

Med afsæt i dét fokus, er det en central pointe i denne artikel, at CS og litteraturstudier kan indgå i en potentielt frugtbar analytisk relation i forhold til det aktuelt udfordrende spørgsmål om, hvordan og hvorfra der kan bedrives kritik i en neoliberal samfundsstruktur: Hvor CS kan bidrage til analyser med litteratur som genstandsfelt med en forståelsesramme, der rummer en ambivalens rettet både mod samfundsstrukturer og forskerens egen position, kan litteratur bidrage til CS med et ambivalent materiale, der både rummer et kritisk potentiale og opfordrer læsere til at tænke over deres egne (u-)mulige handlemuligheder i den verden, der er vores.

Hvad er cultural studies?

Cultural studies (CS) har siden de blev etableret haft ét overordnet kendetegn: Det er kritiske studier af samtidskulturen, der forstår kultur som noget, som på én gang udfolder sig i det almindelige, hverdagslevede liv, og som altid allerede er forbundet med magt.

Fra stivnede finkulturelle kulturanalyser til fokus på almindelige menneskers hverdagslevede liv

CS er et tværfagligt og interdisciplinært akademisk projekt, der blev indledt i slutningen af 1950'erne som en forskningsrelateret kulturpolitisk opstand mod de stærkt optrukne grænser mellem forskellige akademiske fag: grænser, der blandt andet medførte snævre, indforståede kulturbegreber, som alene tjente det enkelte fags interesse. Eksempelvis arbejdede forskere i de æstetiske fag med et ekskluderende, finkulturelt kulturbegreb, mens de antropologiske fag knyttede kulturbegrebet til eksotiske kulturer rundt om i verden. Præmissen for udviklingen af CS var at bedrive studier, som skulle trække på et bredt, tværfagligt og teoretisk grundlag, og som skulle gøre en dyd ud af at modsætte sig sådanne disciplinære lukninger (Sørensen 2017: 197).

CS blev etableret på et tidspunkt, hvor den britiske arbejderbevægelse voksede sig større og større, mens forskerne, ifølge sociologen Richard Hoggart, fortsatte med at studere kulturer som noget særligt fint eller eksotisk. Hoggarts hensigt var derfor, af politiske grunde, at revolutionere disse stivnede måder at bedrive kulturanalyser på ved i stedet at vende blikket mod kulturen som den udfoldede sig i almindelige menneskers hverdagslevede liv (Hoggart 1957; Williams 1961). Dette nye fokus indbefattede en forståelse af kultur og samfund som gensidigt konstituerende, brede kategorier (Ang 2008), der var funderet i "det almindelige" (Williams 1989).

I værket *The Long Revolution* definerede kulturforskeren Raymond Williams kultur som "en beskrivelse af en bestemt måde at leve på, som udtrykker bestemte meninger og værdier, ikke kun i kunst og læring, men også i institutioner og i almindelig opførsel" (1961: 57). Dette fokus på det almindelige inkluderede altså en interesse for de meninger, der ligger under "den levede oplevelse af hverdagen" (Ang 2008: 232). Det vil sige, at der i CS, både dengang og i dag, indgår centrale koblinger mellem mennesker og det moderne statsapparat, og mellem det specifikt kulturelle (for eksempel litteratur, film) og det hverdagslige (Sørensen 2017: 199).

CS er studier af, hvordan 'andre' marginaliseres af majoriteter

Med grundlæggelsen af "Birmingham Centre for Contemporary Cultural studies" (CCCS), senere kendt som Birminghamskolen, i 1964, placerede Hoggart det kulturrevolutionære projekt CS inden for institutionelle rammer i tæt samarbejde med Williams og kulturteoretikeren Stuart Hall (Barker 2002: 4). Hall, der døde i 2014, betragtes af mange i dag som et af de mest autoritative talerør for CS (Sørensen 2017: 203). Den røde tråd i hans forskning er et fokus på *repræsentation* og reproduktion af sociale strukturer gennem konstruktionen af forskellige stereotyper: et fokus, der placerer CS som studier af, hvordan 'andre' marginaliseres af majoriteter (ibid.).

Kultur er shared meanings

I forlængelse af den sproglige vending (se næste afsnit) præsenterede Hall en forståelse af sproget som et repræsentationelt system: som et medium, hvorigennem mennesker producerer mening om og lægger betydning til for eksempel de ideer og følelser, de opfatter som konstituerende for den kultur, de ser sig selv som en del af (Hall 1997: 1). Et sådant syn på sproget fordrer en forståelse af kultur som *shared meanings*: en kultur eksisterer i kraft af, at dens medlemmer tillægger verden omkring sig mening på nogenlunde samme måde (2). Med denne sprogopfattelse rettes fokus altså mod, hvordan almindelige mennesker agerer, når de tildeler kulturer betydning. Ifølge Hall kan en kulturs interne koder således spores i den måde, ting, fænomener og begivenheder får betydning på:

“(...) we give things meaning by how we represent them - the words we use about them, the stories we tell about them, the images of them we produce, the emotions we associate with them, the ways we classify and conceptualize them, the values we place on them.” (3)

Når CS bevæger sig i krydsfeltet mellem mennesker og magt, medfører det således spørgsmål som: Hvem har magten, og hvordan kommer det til udtryk? Men også: Hvem har *ikke* magten (herunder: hvem fratages magten?), og hvordan kommer det til udtryk? Eller med Hall's egne ord: "There is something at stake in cultural studies" (Hall 1992).

Interpellation, artikulation og kulturelt hegemoni

Med inddragelse af marxistiske begreber som interpellation/artikulation (Louis Althusser) og kulturelt hegemoni (Antonio Gramsci) lagde Hall altså vægt på, hvordan kulturelle repræsentationer kommer til udtryk, men også, hvordan de kan transformeres (Hall 1992).

Althusser definerede *interpellation* som den proces, hvor overbygningen udstikker bestemte positioner for individer, og når individerne indtager disse positioner, opfører de sig som overbygningen forventer i netop denne position (Althusser 1971: 174). Althusser mente, at ideologi via interpellation skabte 'forestillede' relationer mellem kapitalismen og arbejdere, og derved skyggede økonomien for virkeligheden (164).

Birminghamskolen bragte interpellationsbegrebet i anvendelse uløseligt knyttet til *artikulation* ved at sætte et dobbelt analytisk fokus på, dels, hvordan hegemoni produceres og opretholdes af 'dominante sociale grupper' gennem 'ideologiske statsapparater', dels, hvordan andre aktører mobiliserer sig gennem forhandlende artikulationer eller direkte hegemoniske interventioner (Sørensen 2017: 199). Hvor *interpellation* altså i sin oprindelige form kan begribes som de positioner, der udkastes til subjekter, er *artikulation* inden for denne forståelsesramme ses som det, der er muligt at sige for subjekterne fra de pågældende positioner.

Ændring af synet på forholdet mellem struktur og aktør

I kraft af de vendinger, der har påvirket CS gennem tiden, har synet på forholdet mellem struktur og aktør dog ændret sig. Hvor Birminghamskolens indledende analyser reflekterede en deterministisk forståelse af udefrakommende strukturer som bestemmende for menneskers adfærd, bekender CS-forskere i dag sig i højere grad til en dialektisk forståelse mellem forestillinger og diskurser, som mennesker selv internaliserer og forholder sig til i dialog med ydre betingelser og overordnede strukturer (Sørensen m.fl. 2014: 159). Med analytisk vægt på, hvordan mennesker rent faktisk agerer i sådanne krydsfelter, kan man argumentere for nødvendigheden af en mere kontingent og affektivt ladet forståelse af interpellation, der ikke så meget udtrykker en reel, virkelig handling, som den reflekterer *ønsker* om at kategorisere og placere, der (mod-)svares af forestillinger om og/eller reaktioner på at blive kategoriseret/placeret.

Fra engelsk arbejderklasse til globale, tværkulturelle kulturstudier

CCCS blev opløst i 2002, men CS er stadig et intellektuelt politisk projekt, der dog nu tager sig vidt forskelligt ud, alt efter hvor i verden de bedrives. Det gør de som konsekvens af en forpligtelse til altid at "grave, hvor de står" (Sørensen 2017: 197): Den overordnede (globale) samfundsudvikling har og vil altid have betydning for måderne, CS bedrives på. Det skyldes, at det ufravigelige fokus på relationerne mellem mennesker og magt fordrer et tematisk blik på de ting, der synes særligt centrale for mennesker i samtiden. Derfor har CS gennem årene udviklet sig fra sit udgangspunkt i forholdene omkring den engelske arbejderbevægelse til at være en global, tværkulturel form for kulturstudier med brede tematiske fokusområder, som eksempelvis køn, krop, race og etnicitet. Analytisk vil det sige, at selvom alle CS-inspirerede analyser har et synkront fokus på samtidskulturen, må der også lægges et diakront/historisk snit i analysen, fordi strukturer altid bliver til historisk og lokalt (Williams 1961; Sørensen 2017).

Fra kollektivt orienteret velfærdssamfund til individualiseret konkurrencestat

Af særlig interesse for CS-forskere i dag er følgelig, hvordan mennesker agerer i, med og mod de forandringer af politiske makrostrukturer, der i disse år viser sig flere steder i verden. Som kulturforskerne David Held og Henrietta Moore formulerer det:

”Globaliseringen generelt og neoliberalismen i særdeleshed har bevirket en vedvarende transformation af menneskers værdier, bestræbelser og forventninger.”
(Held 2008)

I en dansk kontekst kan det diakrone snit i analysen lægges med en vinkling på, at den førte politik de seneste årtier har udviklet sig fra at være forankret i et kollektivt orienteret velfærdssamfund til at finde sine rødder i en individualiseret konkurrencestat med et neoliberalt værdisæt (Pedersen 2011).

Den filosofiske grundpræmis for neoliberalismen er, at konkurrence er karakteriserende for relationer mellem mennesker. Dermed knyttes mennesker og alle former for kulturelle praksisser til markedet: Mennesker opfattes primært som forbrugere, der køber og sælger, og politiske og økonomiske praksisser hænger således uløseligt sammen inden for det neoliberale paradigme, hvor statens rolle, med David Harveys formulering, er at "skabe og fastholde en institutionel rammesætning," der passer til sådanne frie, individualiserede praksisser (Harvey 2005: 2).

Det største kulturelle problem ved neoliberalismen er, at den er tænkt som en økonomisk filosofi - den er ikke for mennesker. Det ser vi eksempler på hele tiden: Tilfældene af stress og andre diagnoser boomer, og det giver kronede dage for neoliberale styringsmekanismer som coaching og mindfulness, der som udtalt mantra formidler, at hvis du ikke kan tåle mosten, må du finde roen i dig selv og lære dig selv at rette ind. Du. For mennesket er alene i et neoliberalt samfund. Der er ikke længere brede skuldre til at bære nogen eller noget, for man skal selv kunne bære sin egen vægt fremad. Hvordan det opleves af det enkelte menneske, kan man selvfølgelig søge svar på i mange forskellige former for materiale. En af formerne er i litteraturen.

Kritikkens position(er)

Det vil altid være et centralt spørgsmål i CS, hvordan og hvorfra de kritiske studier af samtidskulturen kan bedrives, og dette spørgsmål er bestemt ikke blevet mindre centralt i den neoliberale konkurrencestat. Med CS' fokus på koblinger og relationer mellem politiske og sociale virkeligheder medfører den neoliberale politik, ifølge kulturforskerne Roopali Mukherjee og Sarah Banet-Weiser (2012: 8-9), at identiteter, rettigheder og ideologier i vid udstrækning formuleres i forlængelse af (og ikke i opposition til) forbrugs- og kommodificeringslogikker (Klausen 2018).

Eftersom CS-forskere er mennesker i denne verden på lige fod med alle andre, er det en central udfordring i CS, hvordan man kan kritisere et samfund, man selv er uløseligt forbundet med. Hvordan kan man eksempelvis sige noget værdifuldt og kritisk om universiteternes strukturer og reformer, når man selv står som lønmodtager i et system, der i mere og mere udpræget grad er præget af den neoliberale ledelsesform New Public Management?

Kulturanalysen skal indtage en ambivalent position

Som kulturforskeren og litteraten Lauren Berlant formulerer det, er forestillingen om et sted uden for markedets kræfter blevet et begærsobjekt, som kreative og intellektuelle efterstræber: et udtryk for 'ondsindet optimisme', hvor de normative eksistensidealer, man optimistisk begærer, bliver en hindring for trivsel (2011). I erkendelsen af, at et sådant sted ikke umiddelbart eksisterer uden for forestillingerne om det, argumenterer Banet-Weiser for, at kulturanalyser må ses som *analyse og produktion af ambivalenser* (2013), hvor kulturelle formationer og praksisser (og mulige kritiske analyser af dem) ikke længere forstås eller bedrives med en hensigt om eller et begær efter at finde dette "udenfor" de neoliberale strukturer, men hvor formationernes, praksissernes og forskernes ambivalente positioner i stedet inddrages (ibid. 231-232), og hvor analyseobjekterne, som kulturforsker Maja Klausen formulerer det, "tvinger os til at redefinere idéer om, hvor deltagelse, transformation, politik og modstand kan lokaliseres" (Klausen 2018).

Klausen placerer sig teoretisk og analytisk i forlængelse af Berlant, når hun argumenterer for, at kulturanalysen som konsekvens af neoliberalismen skal indtage en ambivalent position for at kunne bevare sit kritiske potentiale i analyser af kulturelle formationer og praksisser, der på grund af deres samtidkulturelle forankring selv udfolder sig i et ambivalent rum med og mod neoliberale strukturer: I stedet for at begære og stræbe efter en position, der ikke findes, må man fokusere på det kritiske potentiale, der viser sig på nye måder i de neoliberale samfund.

De nye kritiske positioner i samtidskulturen karakteriseres ifølge Klausen særligt ved, at mennesker knytter sig affektivt til fænomener eller praksisser, der i udgangspunktet er antihegemonisk tænkt. Hermed indskriver Klausen sig i en længere række af CS-forskere, der det seneste årti har søgt i affektteorien i håbet om at opretholde det kritiske potentiale i CS. Hvis der har været en krise i denne type af kulturstudier, er den generelle samfundsudvikling nemlig ikke den eneste grund. Også den oprindelige analysegenstand i CS - sproget - er blevet udpeget som en udfordring.

Den sproglige vending

Da CS blev etableret i midten af det 20. århundrede blev den kritiske tilgang til analyserne suppleret med strukturalistiske kerneteoretikere, eksempelvis førnævnte Gramsci og Althusser. Det, som Williams, Hoggart og Hall betragtede som den britiske arbejderbevægelses opgør med kultureliten, harmonerede overbevisende med den grundlæggende marxistiske klassetænkning. Men den sproglige vending, som i forskellige grader påvirkede alle humanistiske og samfundsvidenskabelige fag og discipliner i løbet af det 20. århundrede, kom i høj grad også til at påvirke CS.

Kort fortalt kendetegnes *den sproglige vending* ved et øget fokus på, hvordan mennesker skaber sig selv gennem sprog i social praksis, og hvordan de skaber sproget gennem det sociale. Som betegnelsen *vending* mere end antyder, var der tale om en bevægelse *væk fra* forestillinger om sproget som direkte refleksioner af en absolut, objektiv fysisk virkelighed og *hen mod* sproget som et udtryk for magtspil og deraf følgende kampe om, hvordan ting skal betegnes (Bom 2015: 28).

Inden for CS resulterede denne vending i en øget interesse for sprog, tekst og medier. Den generelle humanistiske drejning fra strukturalisme til poststrukturalisme havde en forstærkende effekt på den sproglige vending, fordi opgøret med ideen om, at der eksisterede en bagvedliggende, determinerende virkelighed, banede vejen for opfattelsen af, at al virkelighed skabes i interaktion mellem mennesker, og dermed, at den sociale virkelighed er sproglig. Det politiske projekt i CS

blev ført med ind i den sproglige vending gennem en anvendelse af magtperspektivet i kulturanalyserne, der fortsat fokuserede på relationen mellem struktur og individ.

Den ekstra-lingvistiske krop

Det er så netop sproget som ufravigelig primær analysegenstand, der udfordres internt i CS disse år. Det kan tilskrives det, som kulturforskerne Britta Timm Knudsen og Carsten Stage betegner som "genopdagelsen af den ekstra-lingvistiske krop"; en genopdagelse, der fordrer en bredere opfattelse af det sociale (Knudsen 2017: 57). Den fornyede besindelse på materielle, rumlige, emotionelle og sanselige aspekter af kulturproduktion kræver nemlig et øget fokus på, at kulturelle fænomener formes af de subjekter, der bærer dem, og et analytisk blik for de ekspressive, fremførende og dynamiske aspekter heraf (Sørensen m.fl. 2014: 20).

Vi vil - som nævnt i indledningen - i denne artikel koncentrere os om affektteorien, der dels har en signifikant aktuel indflydelse på CS-analyser, dels, efter vores vurdering, på mest frugtbare vis kan illustrere, hvordan CS kan fungere som position og perspektiv i analyser, der har skønlitteratur som genstand.

Cultural studies og affektteori

Affektteori er efterhånden så vidt forgrenet, at det vil være helt misvisende at tale om én teori, og derfor fokuserer vi i det følgende hovedsageligt på det, der er blevet betegnet som *poststrukturalistisk affektteori* (Bissenbakker 2012), men som i denne artikel betegnes som '**affektteoriens anden fase**' (Knudsen & Stage 2017).

Når affektteorien har en særlig forbindelse til CS, kan det siges at have rod i CS' poststrukturalistiske analyser. I sin 'første fase', da affektteorien opstod, var det nemlig blandt andet som en kritik af poststrukturalismen. I et berømt essay argumenterer Eve K. Sedgwick, der må betragtes som en af affektteoriens ophavskvinder, for, at poststrukturalismen i kraft af sit fokus på tilgængelige positioner, diskursive ressourcer og forhandlingen af magt, er blevet reduceret til paranoide læsninger og søgninger efter forbud og restriktioner på steder, vi ellers troede frie. Dette fokus er ifølge Sedgwick ødelæggende for kritik, der bliver restriktiv frem for ekspansiv, og dermed ikke har mulighed for at transformere noget som helst (Sedgwick 2003). Denne generelle kritik mod poststrukturalistiske analyser og læsninger kan møntes direkte på CS, der fra flere forskellige retninger er blevet kritiseret for at være højteoretisk (Sørensen 2017: 197), og dermed for at forholde sig mere til makrostrukturer end til de mikroniveauer, hvor CS' fokus på det hverdagslige ellers mest oplagt må tænkes at udfolde sig. Det teoretiske abstraktionsniveau forstås fra denne position som en forhindring i ønsket om at nærme sig materielle/håndgribelige kulturelle praksisser, som de udfolder sig i det hverdagslige, og det vægtige tryk på magtrelationer, som formende for, hvem vi er, og hvad vi gør, gør udgangen af enhver CS-analyse forudsigelig: Der er intet håb for subjektets befrielse fra strukturerne. Alle er fanget i kulturen.

Affektteoriens tvivlsspørgsmål

Flere affektteoretikere har da netop også rettet en kritik med lignende indhold specifikt mod CS. Affektforskeren Clare Hemmings ser kritikken som et tegn på, at CS har ramt en blindgyde, og at

en tilførsel af det affektive fokus igen vil kunne ekspandere det kritiske potentiale og tildele individer magt (2005). Hun opsummerer sin kritik i tre punkter, der indrammer de tvivlsspørgsmål, som affektteorien stiller til CS:

1. *Er konstruktivistiske modeller fuldt dækkende som forståelsesrammer for menneskers måder at være i verden på eller udelader de dét, der ikke produceres socialt?* Dette spørgsmål omfatter en kritik af det markante skel mellem essentialisme og konstruktivisme i CS, hvor der arbejdes med en anti-essentialistisk forståelse af identitet, der begribes som det mere dynamiske 'identifikation' (Hall 1996). Affektteoretikere vil i stedet foretrække en forståelse af essentialisme og konstruktivisme som simultane.
2. *Skaber tekstanalyser den fornødne resonans af den sociale verden, vi ønsker at forstå?* Dette spørgsmål udtrykker meget direkte den affektteoretiske tvivl om, hvorvidt sproget og det sprogliggjorte er tilstrækkeligt som analysegenstand.
3. *Kan begrebspar som magt/modmagt og offentlig/privat redegøre fyldestgørende for politiske processer?* Dette spørgsmål er en kritik af mulige sort/hvide analysekategorier. Hemmings spørger eksempelvis retorisk videre om, hvorvidt marginaliserede altid opfatter sig selv som værende i opposition til majoriteten, og om de altid føler sig tvunget til at indtage de subjektpositioner, der udkastes til dem, og videre, om det affektive altid er privat og det offentlige altid er rationelt (Hemmings 2005: 549-50).

Opsummerende kan man sige, at Hemmings med denne tredelte kritik samlet skaber en CS-arena, der har brug for affektteorien, hvis det kritiske, transformative potentiale i de kritiske samtidsstudier skal bevares.

Den affektive vending

Denne såkaldt *affektive vending* forstås af nogen som en vending væk fra sproget og den diskursive tænkning og hen mod en normativitetskritik, hvor der er fokus på brug og effekter af affektive narrativer samt på affekters performative egenskaber. Affektteoretikerne argumenterer for, at deres bidrag vil resultere i en tiltrængt gentænkning af etablerede dikotomier som fx offentlig/privat. Hvor det offentlige nu forbindes med det rationelle (og dermed politiske) og det private med følelser (og dermed som det eneste sted affekter kan høre hjemme), vil en transformation af denne dikotomi give magten tilbage til mennesker, fordi det vil medføre et fokus på følelser og affekter som andet og mere end noget, der 'forstyrrer' den 'rene' politik. Et fokus på, hvad affekter gør i debatter og i det 'specifikt kulturelle', som for eksempel litteratur, og på hvordan affekter bruges både strategisk og i affekt vil altså, ifølge affektteoretikerne, kunne opløse de magthierarkier, CS tænker og virker indenfor.

Affektteoriens to former

Som nævnt koncentrerer vi os i det følgende om én bestemt form for affektteori. Lidt groft kan man sige, at affektteorien kan deles op i to former, der kan placeres i det, Stage og Knudsen betegner som 'første og anden fase':

Den første er *den deleuziansk inspirerede affektteori*, der definerer affekter som prækognitive autonome intensiteter uden for sociale betegnelsessystemer, og dermed også som adskilt fra følelser, der begribes som affekter, som allerede er placeret kognitivt i diskursive kategorier (fx Massumi 2002).

Den anden fase opstod som en reaktion mod og et ønsket opgør med det, dens teoretikere betegner som *den første fases afkontekstualiserende affektteori* (Knudsen & Stage 2017). Denne form for affektteori kendetegnes ved et fokus på affekt som tæt koblet til både samfundsstrukturer og normer, og som et greb, der derfor kan bringes analytisk i spil for at:

”dekonstruere modsætningsrelationen mellem rationalitet og affekt, logos og patos, for at se på den rolle, følelser altid allerede spiller i det, som forbindes med rationalitet.” (Bissenbakker 2012: 12)

Inden for denne optik ses affekt som et strategisk virkemiddel, og affektstyring som et centralt værktøj i samfundsudviklingen (Knudsen & Stage 2017: 56). Med sådanne affektteoretiske tilgange vil det altså være relevant at rette blikket mod "makrokulturelle politisk orkestrerede affektive logikker" (ibid.), og dermed er forbindelsen til CS til at få øje på. Centrale CS-teoretikere, der kan placeres inden for denne affekttradition, er Sara Ahmed og Sianne Ngai, der i forskellige former for strukturelt betonedede analyser sætter fokus på affekters potentiale til magtkritik i det neoliberale samfund.

Sara Ahmed og Sianne Ngai

Både Ahmed og Ngai er optagede af affekters performative egenskaber, men hvor Ahmed hovedsageligt koncentrerer sig om affekter som vrede, skam, kærlighed og lykke, der allerede synes at have magt, dynamik og dermed handling indlejret i sig (2004a; 2004b; 2010), retter Ngai blikket mod negative affekter, der synes knyttet til ikke-handling, blokerede eller suspenderede handlingsmuligheder (2005). Sådanne affekter omfatter blandt andet paranoia og misundelse, som vi vil koncentrere os særligt om i præsentationen af Ngai. Men først en kort redegørelse for hovedpunkterne i Ahmeds affektteori.

Affekter cirkulerer mellem subjekter og objekter

Ahmed betragter affekter som noget, der hverken er indlejret i subjekter eller objekter, men i stedet cirkulerer mellem subjekter og objekter. Det er ifølge Ahmed disse cirkulationer, der bringer både individuelle og kollektive kroppe til at eksistere og ikke omvendt (Ahmed 2004a), og dermed rettes fokus ufravigeligt mod affekters performative egenskaber: Analysen koncentrerer sig om, hvad affekter *gør* ved mennesker, objekter og figurer, når de 'bevæger sig', 'klistrer' og 'glider', og hvordan mennesker gør det samme i kraft af affekterne (Ahmed 2004a: 14).

De affektive cirkulationsprocesser rummer både *en historisk, en temporal og en relationel dimension*, hvilket vil sige, at affekter glider 'bagud' i den kollektive erindring, at de intensiveres over tid, og at de glider mellem tegn, figurer og objekter, og dermed skaber genkendelige mønstre.

I sådanne cirkulationsprocesser bliver '*affektive økonomier*' til (Ahmed 2004b): Jo mere bestemte tegn cirkulerer, jo mere affektivt ladede bliver de. Når negative affekter eksempelvis klistrer sig fast til asylansøgere, og når sådanne processer gentages et utal af gange, transformeres de ifølge Ahmed til '*hadefulde objekter*' (figurer, som hadet klæber til), der igen skaber '*hadefulde subjekter*' (subjekter, der intensiverer hadet gennem gentagne artikulationer).

Ud af cirkulationsprocesserne kan der opstå affektiv konsensus i samfundet, en konfiguration, Ahmed betegner som '*følelsesfællesskaber*' (2004a: 110): Følelsesfællesskaber opstår, når der synes at være enighed om, hvordan bestemte affekter skal opfattes og dermed bringes i anvendelse.

Affekters performative egenskaber i handling og ikke-handling

Som det fremgår af denne redegørelse for Ahmeds blik for affekters performative egenskaber, er hendes fokus hovedsageligt rettet mod, hvad affekter gør, når de mobiliserer sig, klistrer, klæber og glider i kulturel praksis, og dermed ligger blikket for affekters kritiske potentiale også lige for. I et senere essay synes Ahmed dog at åbne op for, at der også i ikke-handling kan ligge et potentiale til magtkritik. Essayet handler om, hvordan politiske affektive strategier simultant skaber 'vi'er' og afvigere fra det 'vi': hvordan man som individ kan føle sig 'out of tune' med et følelsesfællesskab, man ellers er inviteret med i. I essayet er følelsesfællesskabet eksemplificeret ved den (hvide) britiske konstruktion af national stolthed og lykke.

Ahmed afslutter essayet med at lægge op til, at en måde at tale imod samfundsstrukturerne på også kan være ikke at reagere: "Not to cheer is to withdraw from the situation. Not being in the mood for happiness becomes a political action. And you know what: I am not in the mood," som hun skriver (Ahmed 2014: 28). Heri ligger et argument for, at en måde at forholde sig kritisk til de neoliberale, senmoderne samfundsstrukturer også kan være ikke at modartikulere: at lægge armene over kors og erklære, at det er man ikke i humør til.

En sådan form for kritik kan vi eksempelvis se hos den danske forfatter Asta Olivia Nordenhof der på sin blog JEGSKRIVERMITNAVNMEDVERSALER på ambivalent vis reagerer både med misundelse og vrede på lykke og hyggeimperativet:

”Niels Frank har skrevet et indlæg på promenaden, det er [her](#). Han har været til Louisiana Litterature og set patti smith. I går var min feed på facebook fyldt med billeder fra det samme arrangement. Det så lykkeligt ud. Sol, velklædte mennesker. Det så hyggeligt ud. Det tænkte jeg, og blev ekstremt misundelig. Folk så tankefulde ud. Jeg prøver ikke at ironisere over det, jeg siger helt ærligt, at jeg blev misundelig og efterfølgende vred, jeg kan ikke sidde stille på en stol så længe. Jeg kan ikke arte mig. Jeg ville være blevet for fuld. Jeg ville aldrig kunne se så velsoigneret ud. Hvor skal man gå hen hvis man ikke er hyggelig. Hvis man ikke er afbalanceret i sine følelser. Hvis man er for fucking vred. For fucking ked af det. Hvis man vil slå. Hvis man ikke er dum af den grund. Hvis man bare vil slå. Derfor tænkte jeg: åh tiltrængt, nogen siger: holdkæft det var hyggeligt, men det var jo for hyggeligt, hygge er helvede på jord, bare fødder, total forsoning.” (Nordenhof (blog) 2012).

Ngais' bartleby'ske affekter

Kulturforskeren Sianne Ngais affektteoretiske projekt minder på flere måder om Ahmeds. Men i stedet for at rette fokus mod affekter med kraftfulde potentialer til (mod-)handling, fremhæver Ngai netop affekter, der ikke på samme måde synes dynamiske, men som i stedet kan karakteriseres som 'bartleby'ske' - med henvisning til Herman Melville's litterære figur, hvis adfærd opsummeres i talehandlingen 'I prefer not to' (Ngai 2005:1).

I værket *Ugly Feelings* (2005) fokuserer Ngai på, hvordan negative affekter kan siges at have et (magt-)kritisk potentiale. *Negative affekter* betegner Ngai som affekter, der både *er oplevelsesmæssigt, semantisk og syntaktisk negative*: Affekterne fremkalder enten smerte eller mishag, de forbindes med socialt stigmatiserende betydninger og værdier, og de aktiverer væmmelse frem for tiltrækning (2005: 11). Hun fremhæver som eksempler blandt andet *paranoia* og *misundelse*: Affekter, der hverken leder subjekter mod følelsen af renselse, strategi eller umiddelbar handling, men som modsat synes at være katalysatorer for bartleby'ske intentionelle ikke-handlinger.

I et nyere interview begrundes Ngai sit fokus sådan her:

”Den hyperkommercialiserede, præstationsdrevne, informationsoverlæssede kapitalistiske verden er unægteligt intens. Men hovedparten af de måder, hvorpå vi kognitivt håndterer denne verden - når vi behandler den æstetisk eller bare reagerer følelsesmæssigt på vores omgivelser - kan ikke karakteriseres som intense.” (Ngai i Bolt & Sharma 2016: 10)

Ngai søger altså at vise, hvordan 'lavintensive' affekter fungerer som måder at kontrollere de 'højintensive oplevelser', som det at være menneske i en neoliberal verden giver anledning til.

De negative affekter er yderligere karakteriseret ved, at de i praksis ikke retter sig mod tydelige objekter, men i stedet synes at have en intern logik i subjekterne selv: Fordi der er opstået konsensus om, at misundelse og paranoia er negative og upassende affekter, vil mennesker forholde sig til affekternes eksistens gennem selv-refleksive metasvar i stil med: "Jeg føler misundelse, men det burde jeg ikke gøre" (Ngai 2005: 10), og dermed aktualiseres en afstand mellem subjektet og de af samfundet producerede normative eksistensidealer.

Fra subjekt i negativ affekt til potentielt magtfuld position

Spørgsmålet for Ngai er, hvordan denne afmægtige position, som subjekter 'i negativ affekt' indtager, kan transformeres til en potentielt magtfuld position, hvorfra der kan udøves (samfunds-)kritik. Litteratur er i denne sammenhæng en af hendes foretrukne analysegenstande. Hun argumenterer for, at negative affekter manifesterer sig i litteraturen som 'indskrænkede handlemuligheder' (obstructed/suspended agency), og at de har en kritisk produktivitet i sig, fordi de kan have en diagnosticerende (frem for strategisk) funktion i kritiske analyser af samfundskulturen: Netop fordi negative affekter ikke enkelt transformeres til kraftfulde, utvetydige handlinger, rummer de ifølge Ngai en magt til at diagnosticere situationer, der rummer blokerede handlemuligheder for mennesker (Ngai 2005: 27).

Ngais affektteoretiske projekt handler altså om at rette det analytiske blik mod manifestationer af negative affekter for på denne måde at diagnosticere et samfund, der blokerer for eller indskrænker menneskers handlemuligheder.

I den følgende analyse vil vi som nævnt koncentrere os tematisk om affekterne *paranoia* og *misundelse*.

Litteratur og kulturanalyse

Enhver CS-analyse koncentrerer sig på en eller anden måde om relationer mellem mennesker og det moderne statsapparat. Når skønlitteratur udgør analysegenstanden i en sådan analyse, er det oplagt at tænke den som potentielle modartikulationer til staten og hegemonisk common sense, fordi litteraturen som Herbert Marcuse formulerer det, har "affirmativ karakter". Litteraturen (og kunst i det hele taget) artikulere ved hjælp af både form og indhold en radikal kritik af det samfund, den reflekterer og går i dialog med, og samtidig bekræfter og legitimerer den bevarelsen af selvsamme systemer og orden. Som Mikkel Bolt formulerer det:

”På den ene side udstyrer kunstens autonomi kunstneren med en frihed, der er et udtryk for og et løfte om en frigjort menneskelig praksis hinsides varekapitalismens dominansformer, hvor kunsten og kunstværket altså bliver en kritik af det eksisterende ufri samfund. På den anden side legitimerer den moderne kunst som adskilt sfære og udtryk, altså som autonomt fænomen, altid det samfund den eksisterer i.” (Bolt, 2016, 21)

Litteraturen har altså i udgangspunktet sin egen kritiske agens, men den er samtidig en del af den kultur, den er produceret i, idet den modelleres efter den tænkning, der allerede er til rådighed og i flow. Denne tanke er den primære årsag til, at CS udgør et væsentligt analyseredskab for den litterære analyse.

Ngai er som Marcuse og Bolt også optaget af litteraturens affirmative karakter, idet hun påpeger, at de grimme følelser, vi finder udtrykt i litteraturen ("Ugly Feelings") både kan forstås som "the psychic fuel on which capitalist society runs" [...], men samtidig også som en potentiel vej ud af selvsamme dødvande.

Litteraturen har, ifølge Ngai, en særlig evne til at skabe kritiske modartikulationer, idet litteraturen (og kunsten i det hele taget) indtager en afmægtig position i det neoliberale samfund. Denne afmægtighed gør både litteratur og kunst til ideelle platforme, hvorfra afmægtighed og indskrænkede handlemuligheder kan illustreres og undersøges. (2005: 2).

Kort sagt argumenterer Ngai altså for, at litteraturens egen afmægtighed gør den oplagt til at belyse social afmægtighed ved eksempelvis at fremhæve hovedpersoners relationer til institutionelle strukturer eller ved at synliggøre forskellige negative tankesystemer (13).

Det litterære værks tone

Spørgsmålet er dog stadig, ifølge Ngai, *hvor* vi finder de negative følelser i litteraturen. Ngai henviser her til *det litterære værks tone*. Den litterære tone beskæftiger sig med, hvad der føles på karakterplan og på læserplan, men tone kan ikke reduceres til hverken følelser eller affekter på karakterplanet eller til de følelser, som vækkes i læseren, der sidder med teksten. *Tone* er begge dele og samtidig mere end det, idet tonen udgør den samlede stemning eller dynamik, der indtræder i mødet mellem tekst og læser og i mødet mellem form og indhold.

De grimme følelser har derfor ikke kun overført individpsykologisk karakter, men handler også om "objectified emotions", dvs. følelser der registreres af læseren, men som ikke nødvendigvis føles

eller identificeres hos den enkelte. Tone kan altså ikke reduceres til læserens emotionelle respons eller til tekstens "internal representation of feeling", selvom den, som vi i det følgende skal se, kan forstærkes af begge dele:

“Tone is the dialectic of objective and subjective feeling that our aesthetic encounters inevitably produce[...].” (Ngai, 30)

I det følgende vil vi undersøge, hvordan tonen i romanen *Alene Hjemme* synliggør forskellige virksomme affektive og følelsesmæssige tilknytninger og styringsmekanismer i den neoliberale konkurrencestat samt hvordan romanen både bliver agent for en kritik af disse praksisser og samtidig legitimerer dem qua sin imitation.

Analyse af Kirsten Hammann: *Alene Hjemme* (2015)

Indledning

Romanens titel *Alene Hjemme* får os måske umiddelbart til at associere til den amerikanske blockbusterfilm *Home Alone* fra 1990, hvor en otteårig dreng bliver glemt, da hans forældre tager på juleferie, og som snarrådigt må klare sig igennem julen helt på egen hånd og ikke mindst finde mod og evner til at beskytte sig imod udefrakommende farer - i dette tilfælde et par enfoldige, men ondsindede indbrudstyre.

Sammenligningen er måske tilsigtet, for også i Hammanns *Alene Hjemme* er vores centrale kvindelige protagonist Sara i flere betydninger efterladt helt alene hjemme: "Sara hører ikke hjemme nogen steder" (Hammann, 8), som der står i begyndelsen af romanen. Hun deler godt nok adresse med sin kæreste Philip, men hun føler sig mentalt alene og bor kun fysisk på adressen, "indtil det går i stykker, og hun skal flytte ud igen." (9). Sara har altså ikke selv noget at sige, men er, som barnet, prisgivet andres beslutninger og handlinger.

Aldersmæssigt er Sara sidst i trediveerne, så man kan mene, at hun i udgangspunktet burde være voksen og rustet til at tage vare på sig selv. Ofte sidder hun dog ved sit eget middagsbord og føler sig som et af Philips børn og ikke som en voksen kvinde med en voksen integritet: "Hvorfor er hun på alder med Philips børn og sidder og lytter til de voksne, der taler, og bliver så ked af det." (60) og "[...] det er kun deres far der er rigtig voksen[...]" (122). Sara tænker og føler på mange måder som et lille barn, der er blevet forladt af sine forældre, eller som frygter at blive forladt. Det interessante er, at hun - modsat drengen i *Home Alone* - slet ikke føler sig rustet til at klare sig selv, og denne skrøbelighed står i stærk kontrast til de forventninger, hun forestiller sig, hun skal honorere. I den neoliberale stats tids handler det nemlig om at være stærk og "empowered" i sig selv. Saras barnagtighed og skrøbelighed forbindes altså i romanens optik til forskellige forventninger og identitetspraksisser i den neoliberale konkurrencestat.

Når vi lægger et diakront snit i analysen, kan vi notere os, at Sara er opvokset i den danske velfærdsstat, og at hun i sin ungdom er blevet formet af velfærdsstatens overgang til konkurrencestat i løbet af 1990'erne. Hun er derfor ikke, som drengen i *Home Alone*, blevet forladt af sine biologiske forældre (dem hører vi i tråd med romanens sociologiske forklaringsramme slet ikke

noget om), men derimod af den velfærdsstat, som i et socialpolitisk perspektiv forventes at træde i stedet for de biologiske forældre ("in loco parentis", som det hedder på latin).

I *The Three Worlds of Welfare Capitalism* (1990) påpeger sociologen Gösta Esping Andersen, at velfærdsstaten i udgangspunktet er konstrueret sådan, at staten i mange forskellige henseender overtager forældrenes rolle og derved kommer til, at overtage både fader- og moderroller. Velfærdsstaten forventes at sætte rammer, formulere forbud og samtidig beskytte sine borgere mod potentielle farer (deriblandt det neoliberale marked). I *Alene Hjemme* er statsmødrene og -fædre dog rejst og har glemt deres børn, som er ladet alene hjemme i konkurrencestaten, hvor alles kamp mod alle udspiller sig. I konkurrencestaten er der altså ingen forældre, og der er derfor ingen, der i symbolsk forstand deler fredagslikken lige, ingen der trøster, når vi er kede af det, og ingen der sætter grænser. Her handler det om at tilegne sig kompetencer, så man kan klare sig i konkurrencen og om ikke moralsk at begrænse sit begær, men om at begære så meget som muligt. Som Sara pointerer:

”For 100 år siden ville Sara blive pint og plaget, hver gang hun onanerede eller slikkede på sin mands pik, for ingen af delene havde til formål at lave børn [...] nu er det omvendt. Nu har hun sex med samme naturlighed, som kvinderne engang gik i kirke eller passede deres håndarbejde, og hun får kun dårlig samvittighed hvis hun gør det for lidt, fantasierer for lidt, onanerer for lidt eller har for lidt hed og intens sex med sin partner, for det er ikke godt for humøret og kroppen og parforholdet.” (Hamman, 140)

I *Alene Hjemme* er konkurrencestatens søskendeideologi (eller børnehaveideologi) mærkbar, idet alle lever som opportunistiske og rivaliserende "søskende" i evig konkurrence om at få mest mulig adgang til nydelse. Her må hver enkelt derfor tage vare på sig selv og optimere sig selv med henblik på at maksimere udbyttet af konkurrencen med de andre "børn".

Paranoia

Paranoia er ifølge Ngai en form for frygt, der har sine rødder i dystre opfattelser af et altomsluttende system hvor alt er forbundet (2005: 299), og dermed er det en negativ affekt, som på én gang er rettet eksternt mod samfundsstrukturer og internt mod subjektet selv. Affekten rummer altså en ambivalens, fordi den har spørgsmålet om, hvorvidt (og hvordan) den fremkaldes af objektive eller subjektive omstændigheder, som sit centrale kendetegn.

Under neoliberale samfundsstrukturer er paranoia blevet en affektiv tilstand, der på trods af dens umiddelbart negative form rummer et kritisk potentiale, fordi den sætter mennesker i stand til at reflektere over deres egen position i verden (302) ved at stille spørgsmål om, "hvordan man tilstrækkeligt kan skelne mellem vores egne konstruktioner og dem, der konstruerer os" (317). Sådanne refleksioner fordrer altså, ifølge Ngai, en erkendelse af, at mennesker selv er medvirkende til at konstruere og opretholde de strukturer, de føler sig undertrykt af. I dette krydsfelt mellem samfund og subjekt kan paranoiaens indlejrede usikkerhed transformeres til en mulig kritik, et middel til at "forstå de kontrollerende teknologier, praksisser og ideer, der både er ansvarlige for ens forfølgelse og centrale dele af ens identitet" (319-20).

Blandt anmeldere er romanen *Alene Hjemme* gået under genrebetegnelsen "parforholdsgyser", og det er den, fordi den skildrer særligt det intime parforhold som en primitiv kampplads domineret af paranoia og mistænksomhed. Det er altså ikke her, vi finder eksempler på det lykkelige og hyggelige liv i velfærdsstaten, som ellers er blevet et storsælgende brand i Danmarks konkurrence med andre lande. I *Alene Hjemme* er lykken derimod en subjektiverende styringsmekanisme, der aldrig rigtig finder prægnans og hvile hos den enkelte, men som vi forestiller os, at alle andre magter at aktualisere: [...] man må ikke være et offer! Selv de sygeste mennesker er glade og taknemmelige." (Hammann, 7)

Sara er paranoid. Lige fra romanens begyndelse er hun overbevist om, at verden er ved at gå under som følge af et massivt kollektivt overforbrug ("Det er fra nu af og frem, at det hele kollapser" (10)), at kæresten kan og vil forlade hende hvert øjeblik, det skal være, og at hun formentlig bliver alvorligt syg og dør, fordi hun ikke spiser rigtigt og træner nok. Hun konkluderer selv, at: "Det er ikke nogen god måde at leve på. Oven på en faldlem. Eller med en pistol for panden" (9). Sara opfatter dog ikke selv sin ængstelighed som paranoia, og det er derfor lagt ud til læseren at diagnosticere tredjepersonsfortælleren Sara, som er holdt ud i en nærmest ironisk armlængde af fortælleren.

Den dominerende følelse og tone i *Alene Hjemme* er altså paranoia. Sara føler sig, helt i tråd med Ngais beskrivelse, som "a small subject in a total system." Traditionelt er paranoia ifølge Ngai knyttet til "a distinctively male form of knowledge production," til en maskulin, målrettet og handlekraftig analyse af et disciplinerende og/eller korrupt system. Vi kender denne figur fra fx krimigenren. Paranoiaen i *Alene Hjemme*, udspringer dog fra forestillingen om en kvindelig paranoia, der affektivt tager form som "[...] a feeling without a clearly defined object [...]" (13). Følelsen af paranoia skaber her mere forvirring, ambivalens og uro end klarhed og handlekraft. Sara er hele tiden forvirret over, hvad hun rent faktisk føler, og hvad hun ser, og hvad hun kan gennemskue. Hun føler sig desorienteret og uvirkelig, og selv om hun via sin paranoia formår at sætte forskellige (mere eller mindre konspiratoriske) sammenhænge sammen og derved skabe sammensat viden, så er grundfølelsen stadig forvirring og passivitet. Som Ngai skriver om de negative følelser generelt:

"what we might think of as a state of feeling vaguely 'unsettled' or 'confused', or more precisely, a meta-feeling in which one feels confused about what one is feeling."
(Ngai, 2005: 14)

Denne følelse forplanter sig hos læseren, som på grund af Saras mangel på overblik er tvunget til at tilgå værket med selvsamme mistænksomme og paranoide attitude. I løbet af romanen bliver det mere og mere uklart for Sara, om fjenden er en ydre eller en indre fjende ("is the enemy out there or in me?" (Ngai, 19)), om fjenden er karakteriseret ved forskellige samfundsstrukturer og diskurser, om fjenden blot bor ovenpå materialiseret ved naboen Frederikke, som hun forestiller sig vil forgifte hende og stjæle hendes kæreste, eller om paranoiaen er selvskabt og derved uvirkelig.

Ved romanens afslutning viser det sig, at Frederikke rent faktisk har haft en affære med Saras kæreste, og det efterlader læseren med en paranoid følelse, som har et kritisk potentiale: ikke for Sara, som synes fortabt, men for læseren selv, fordi vi som læsere sættes til at tænke videre over, om den lille historie om utroskab afspejler den store historie (Saras forestillinger om verdens snarlige undergang), og om følelsen af paranoia er problemet eller løsningen. Sara bliver på den måde et passivt hylster for paranoid viden, mens læseren gives mulighed for at omsætte denne

passive accept af styringsmekanismer til handling/kritik af et system, der skaber paranoia. Som Ngai skriver om paranoiaens muligheder:

“[...] while paranoid logic always offers "escaping" as one option, it offers "thinking" as the other[...].” (Ngai, 331)

Misundelse

Misundelse betegner Ngai som en affekt, der - i modsætning til de fleste andre negative affekter - oprindeligt har et objekt: social og/eller fordelingsmæssig ulighed (Ngai 2017: 7). Udfordringen er, at misundelse gennem semantiske betydningstildelinger er blevet reduceret til udelukkende at betegne et 'statisk, subjektivt træk'; nemlig følelsen af utilstrækkelighed hos den, der misunder. I affektiv praksis resulterer det i, at misundelsens oprindelige intentionalitet undermineres af affekten selv, fordi misundelse benægter sin egen eksistensberettigelse (Ngai 2005: 21). Det vil sige, at den hegemoniske opfattelse af misundelse synes at være, at affekten udelukkende har begær som sit objekt: Et begær efter at have det, de andre har, eller være det, de andre er. Med til denne opfattelse af misundelse hører, at affekten ofte knyttes uløseligt sammen med det feminine (Ngai 2005: 130).

I sine analyser af misundelse skriver Ngai sig op mod Freud og viser, at repræsentationen af misundelige kvinder ikke altid har til hensigt at imitere deres objekter for at få eller blive, hvad de har eller er, men at imitation lige så vel kan referere til intentionen om at destruere misundelsens objekt. Imitation ækvivalerer altså ikke automatisk identifikation, og med det afsæt argumenterer Ngai for at reaktualisere misundelsens oprindelige objekt - reel ulighed (161-162). Det vil, argumenterer hun for, fremhæve misundelsens kritiske potentiale, fordi misundelse med objekt medfører en intenderet stræben efter splittelse fra affektens objekt. Og det er sådanne antagonistiske situationer, der er konstituerende for tilblivelserne af kollektive politiske formationer (161; Laclau & Mouffe 1985).

Misundelse som grundfølelse spiller en central rolle i *Alene Hjemme* - og som vi skal se - både som stedet for resignation og for kritisk potentiale. Sara føler sig interPELLeret alle steder fra, og siden hun umuligt kan leve op til de massive internaliserede krav, giver hun igennem hele romanen udtryk for et signifikant selvhad, der gør, at hun grundliggende ser på sig selv som "forkert", "anderledes" og "vanskabt" (Hammann, 5). Hun føler ikke, at hun kan leve op til de forventninger, der er til kvindekonnet i konkurrencestaten, hvor alle skal være "glade og taknemmelige" (7) og lykkelige, og hvor alle får som fortjent, og derfor selv er skyld i deres fejl og lidelser. Hun misunder alle andre, der i hendes øjne omvendt har været i stand til at skabe succes i deres liv - og hun misunder handikappede, som har lov til at være ulykkelige.

Misundelsen retter sig dog særligt mod den sexede overbo Frederikke, som ligger inde med noget, som Sara gerne ville være og have: nemlig sexappeal: "Frederikke er meget flottere end Sara og har større bryster og går altid i kjole og stiletter, og hun vil passe meget bedre til Philip"(17), "Hun ligner en million, selvom det bare er en almindelig onsdag formiddag" og hendes hår er "sort og rodet på en sexet måde." (22).

I Saras øjne er Frederikke smukkere end hende, og Frederikke performer også sin kvindelighed på en misundelsesværdig måde. Saras kvindeideal er den franske filmkarakter Betty Blue, der: "altid

flød over af begær og glæde og smerte og aldrig lagde låg på noget som helst [...] Sara var syg af misundelse da hun så den film.” (21)

I citatet her bliver det mærkbart, at misundelsen ikke bare kan reduceres til ønsket om en anden kvinde krop, men også til ønsket om en anden stil og en anden personlighed, en mere "hysterisk og larmende" (18) personlighed. Paradoksalt nok faktisk en psykisk syg personlighed, idet Betty Blue i filmen af samme navn bliver diagnosticeret med en bipolar lidelse.

Frederikke (og Betty Blue) repræsenterer for Sara et attraktivt og sexet kvindeideal, og det er interessant nok den eneste valuta, der i Saras optik er værd at konkurrere om i den neoliberale konkurrencestat, for vi må huske på, at Frederikke hverken uddannelsesmæssigt eller økonomisk er bedre stillet end Sara. Hun har lejet sig ind på et lille værelse i Saras opgang, hun lever en prekær tilværelse som arbejdsløs og har ingen kæreste. Misundelsen har altså ikke en social forklaring og peger ikke på en konkret klassebestemt ulighed imellem de to. Alligevel misunder Sara Frederikke og resignerer på baggrund af denne følelse.

Men misundelsen er i *Alene Hjemme* ikke kun en kilde til resignation, den fungerer også som kilde til kritik. For det første ved at give den forestillede erotiske kapital så meget værdi i spejlingen mellem de to kvinder og derved synliggøre for os, at den neoliberale tid i så ekstrem grad favoriserer og hylder forestillingen om den sexede kvinde, men også ved at den erotiske og sexede kvinde knyttes til en barnagtig og grådig forbrugskultur.

I romanen handler det at være sexet nemlig også om at forbruge, det være sig både tøj, kosmetik og skønhedsoperationer, og den sexede kvinde er i det hele taget beskrevet som skødesløs, skrupelløs, grådig og forfængelig. Til trods for at Sara paradoksalt nok misunder evnen til at praktisere denne skødesløse kvindelighed, ligger der også i hendes misundelse en aggressiv afstand og en moralsk stillingtagen, som kan have en potentiel politisk drivkraft.

Som Ngai pointerer, kan misundelsen forstås som "a strategic way of not identifying" (Ngai, 163): Modsat Philips børn (piger), som ivrigt løber efter Frederikke og imiterer hendes adfærd (bærer hendes kjoler og låner hendes make up), så forsøger Sara ikke at imitere Frederikkes adfærd, tværtimod forsøger hun at holde sig væk fra hende, og i sine fantasier forsøger hun faktisk at udradere Frederikke på samme måde, som det lille barn ifølge Melanie Klein forsøger at splitte og udradere det idealiserede objekt via sine sadistiske angreb på moderbrystet (Ngai, 162):

”Sara tænker, at Frederikke vil være en af de første til at miste hovedet, når de fattige går amok. (...) Ikke at hun lever specielt mere decadent end resten af befolkningen, men hun vil lyse op som en hvid marengs i rugbrødshavet, når vi stiller op til straf, og være oplagt at statuere det første eksempel på. Hun bliver billedet på grådigheden, der ender med at gurgle sit eget blod.” (Hamman, 22-23)

I citatet refereres der først til, at "de fattige" vil straffe Frederikke, og senere i citatet står der, at "vi stiller op til straf". Det bliver derved markeret, at Sara placerer sig selv nederst i konkurrencestatens klassehierarki (samme sted som de fattige) til trods for, at hun faktisk socialt og uddannelsesmæssigt er bedre stillet end Frederikke. Uligheden imellem de to må således forstås som en forestillet ulighed, der i tanken er tosporet: resignation eller politisk handling.

Saras misundelse viser os, at selve følelsen af ulighed, at nogen forventes at leve bedre og lykkeligere liv, ikke nødvendigvis er en realitet (hvis Frederikke var synsvinkelbærer i romanen, ville hun sandsynligvis også misunde Sara), men er en interPELLERET neoliberal styringsmekanisme, der får os til at stræbe og halse efter perfektion og lykke (Ahmed 2010), men som også fastholder os i en resigneret og skamfuld passivitet over ikke at være gode nok (det, som Berlant kalder "Cruel Optimism", 2006).

Det er ifølge Ngai særligt skamfuldt for kvinder at føle misundelse, fordi misundelsen i en klassisk freudiansk optik er knyttet til penismisundelsen og derved til et særligt kvindeligt hysteri, der ikke repræsenterer en virkelig ulighed, men derimod en forestillet følelse af mangel. I *Alene Hjemme* er misundelsen dog også en drivkraft, der får os til kritisk at overveje, *hvad og hvordan* vi egentlig er trænet i og interPELLERET til at idealisere og fantasere via den neoliberale ideologi. Som Ngai skriver i *Ugly Feelings*:

“Let’s say there is a certain model of femininity that I recognize as culturally desirable and invested with a certain degree of power. If from a feminist standpoint what I struggle with most is my having been acculturated into admiring and desiring that femininity, envy would seem to enable me to critically negotiate rather than simply disavow or repudiate this desire[...].” (Ngai, 163)

Men spørgsmålet er, om det er Sara eller læseren, der kan arbejde videre med dette kritiske potentiale?

Læserens væmmelse

I *Alene Hjemme* er synsvinkelbæreren Sara, men det betyder som nævnt ikke, at Sara har kontrol over det, der bliver fortalt. Tværtimod er hun hele tiden, i tråd med sin paranoide følelsesmæssige tilstand, i tvivl om, hvad der foregår omkring hende, og det er mærkbart, at både fortæller og læser ved mere, end Sara gør. Man kan sige, at hun på den måde bliver udstillet eller hængt ud af sin fortæller, og via denne fortælleteknik kommer hun til at fungere som en karakter, der står åben og nøgen over for læserens projektioner, overføringer og bedømmelser. På mange måder bliver den kvindelige læsers spejling og bedømmelse en del af værkets dynamik, idet det er her i mødet med det, vi kender (men som vi måske ikke vil være ved) hos os selv, at romanens kritiske potentiale ligger.

Men hvis Sara er drevet frem af *paranoia og misundelse*, hvilke følelser driver så læseren frem? Sara synes jo i udgangspunktet at misunde den kvindelige læser (hun misunder alle andre kvinder), hvorimod den kvindelige læser let kan blive overvældet af decideret *væmmelse* eller afsky, fordi Sara synliggør nogle tankemønstre og handlemønstre, som vi alle kender, men som vi samtidig skammer os over og forsøger at skjule. Et mønster, der også er indbygget i Sara, som hele tiden pointerer, at hun ikke burde tænke, føle og handle som hun gør: "[...] det er mig, der ødelægger det hele" (Hammann, 99), som hun ofte pointerer.

Læserens væmmelse ved at genkende negative følelser som selvhad, misundelse og paranoia producerer altså nye "ugly feelings" hos læseren, og disse følelser af væmmelse og ubehag synliggør de negative følelsers kritiske potentiale. Samtidig er det ikke tilfældigt, at det netop er de

negative følelser misundelse og væmmelse, som her kolliderer, for de er forbundet af tiltrækning og afvisning af det selvsamme objekt (Ngai, 22).

Sara lever selv i et uhyggeligt spejlkabinet, men fordi hun giver sprog og tanker til det, vi andre prøver på at fortrænge og skjule, bliver hun både en komisk og en tragisk figur, som vi holder ud i armslængde ved at grine af hende eller ved at væmmes ved hende. Som Ngai skriver:

“for the morally degraded and seemingly unjustifiable status of these feelings tends to produce an unpleasurable feeling about the feeling (a reflexive response taking the form of "I feel ashamed about feeling envious or I feel anxious about my enviousness") that significantly parallels the doubleness on which irony, as an evaluative stance hinging on a relationship between the said and the unsaid, fundamentally depends.” (Ngai, 10)

Sara bliver på den måde projektflyde eller syndebug for et kønnet og kulturelt ubehag ved at betragte bagsiden af den perfektionslystne neoliberale personlighed.

Rita Felski pointerer i *Uses of Literature* (2008), at vi lærer noget om os selv, når vi læser litteratur, fordi vi igennem forskellige genkendelses- og anerkendelsesprocesser opdager noget om os selv, som vi måske ikke vidste i forvejen, at "something that exists outside of me inspires a revised or altered sense of who I am"(Felski 2008, 27).

Det interessante er, at det faktisk ikke er den nemme løsning for læseren at mobilisere negative følelser og afvise Sara. Igennem læsningen er vi som læsere tvunget til at pendulere mellem anerkendelse, genkendelse og afvisning, og det er qua denne ambivalente spejlingsdynamik, at værket får form. Og i og med at vi ser vores egne afvisninger af hende i øjnene (både vores ironiske afstand og vores væmmelse), kan vi potentielt aktivere romanens kritiske potentiale: Selvom Sara allerede er druknet i det neoliberale statsapparat, hvor der ikke er plads til mennesker, kan hun måske inspirere os læsere til at indtage en kritisk position over for de styringsmekanismer, der lever i både hende og os.

Litteratur

Ahmed, S. 2004. *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Ahmed, S. 2004. *Affective Economies*. *Social Text* 22:2. 117-139.

Ahmed, S. 2010. *The Promise of Happiness*. Durham: Duke University Press.

Ahmed, S. 2014. *Not in the mood*. *New Formations* 84. 13-28.

Althusser, L. 1971. *Lenin Philosophy and Other Essays*. New York: Monthly Review Press.

Andersen, Gösta Esping. 1990. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. London: Cambridge Polity. DOI 10.1007/978-3-531-90400-9_32

- Ang, I. 2008. *Cultural studies. The Sage Handbook of Cultural Analysis*. London: Sage. Xx-xx.
- Banet-Weiser, S. 2013. "Locating critique". *Communication and Critical/Cultural Studies*, 10(2-3), 229-232.
- Barker, C. 2002. *Making Sense of Cultural studies*. London: Sage.
- Barker, C. 2012. *Cultural Studies. Theory and Practice*. London: Sage
- Berlant, L. 2011. *Cruel optimism*. Durham: Duke University Press
- Bissenbakker, M. 2012. "Styr dine følelser! En affektiv vending". I: M. Bissenbakker m.fl. (red.) *I affekt. Skam, frygt og jubel som analysestrategi*. Varia 9. 4-18.
- Bolt, M. & D. Sharma. 2017. "Kritikkens fortsættelse. Interview med Sianne Ngai". *K&K* 122. 5-20.
- Bolt, Mikkel 2016: *Samtidskunstens metamorphose*. Antipyrine.
- Bom, A.K. 2015. *Diskursanalytisk metode*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Felski, Rita 2008: *Uses of Literature*. Blackwell Publishing
- Hall, S. 1992. "Cultural studies and its theoretical legacies". I L. Grossberg, C. Nelson & P. Treichler (red.) *Cultural studies*. New York og London: Routledge. 277-286.
- Hall, S: 1996. "Who needs identity?" I S. Hall & P. de Gay (red.) *Questions of Cultural identity*. London: Sage. 1-18.
- Hall, S. 1997. *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage.
- Hammann, Kirsten 2015: *Alene Hjemme*. Gyldendal
- Harvey, D. 2005. *A brief history of neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Held, D. & H.L. Moore. 2008. *Cultural politics in a global age: Uncertainty, Solidarity and Innovation*. Oxford: Oneworld.
- Hemmings, C. 2005. "Invoking affect". *Cultural Studies* 19:5: 548-567.
- Hoggart, R. 1957. *Uses of Literacy*. Harmondsworth: Penguin.
- Klausen, M. 2018. "'Klamme håndflader og sug i maven'. Urban exploration som affektiv online undergrundskommercialisme". I E.G. Jensen & A.S. Sørensen (red.) *Tilblivelser. Aktuelle Kulturanalyser*. Xx-xx.
- Knudsen, B.T. & C. Stage. 2017. "Affektteori". I B. Schiermer (red.) *Kulturteori og kultursociologi*. København: Hans Reitzels Forlag. 53-75.

Massumi, B. 2002. *Parables for the Virtual: Movements, Affect, Sensation*. Durham: Duke University Press.

Mukherjee, R., & Banet-Weiser, S. (red). 2012. *Commodity activism: Cultural resistance in neoliberal times*. New York: New York University Press.

Laclau, E. & C. Mouffe. 1985. *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. Verso: London.

Ngai, S. 2005. *Ugly Feelings*. Harvard: Harvard University Press.

Pedersen, O.K. 2011. *Konkurrencestaten*. København: Hans Reitzels Forlag.

Schwartz, C. 2014. *Sund og usund subjektivitet i velfærdsstaten - en poststrukturalistisk undersøgelse af Sundhedsstyrelsens og skønlitteraturens tematisering af subjektivitet og borgerskab (1990-2012)*. Ph.d.-afhandling. Odense: Syddansk Universitet.

Sedgwick, E. K. 2003. *Touching Feeling*. Durham: Duke University Press. 123-151.

Sørensen, A.S., O.M. Høystad, E. Bjurström & H. Vike. 2014. *Nye kulturstudier - teorier og temaer*. København: Tiderne Skifter

Sørensen, A.S. 2017. Cultural Studies. I B. Schiermer (red.) *Kulturteori og kultursociologi*. København: Hans Reitzels Forlag. 197-225.

Williams, R. 1961. *The Long Revolution*. Harmondsworth: Penguin.

Williams, R. 1989. "Culture is ordinary". I A. Gray & J. McGuigan (red.) *Studying Culture: An Introductory Reader*. London: Edward Arnold. 5-14.

- - -

Af Camilla Schwartz og Anne Klara Bom, lektorer på Institut for Kulturvidenskaber, Syddansk Universitet. Udgiver: Forlaget Dansksiden.dk 2018. © Forfatterne og forlaget.